

Hermann Veronika PhD,

óraadó

Pécsi Tudományegyetem

Állam-és Jogtudományi Kar

Az egészséges környezethez való jog szabályozásának kérdése Ausztria, Németország és Svájc alkotmányában

1. Bevezetés

Az egészséges környezethez való jog az általánosan elfogadott felfogás szerint egy harmadik generációs emberi jog,¹ mely egy meghatározott minőségű környezetet biztosít alanyai számára, és amely eljárási oldala az információhoz való jogot, a döntéshozatalban való részvételt, valamint az igazságszolgáltatáshoz való jogot foglalja magában.² Az

¹ Vašák, Karel csehszlovák származású jogász nevéhez fűződik az emberi jogok generációinak elmélete. A generációk kifejezést 1977-ben használta először, amikor az emberi jogokat a francia forradalom hármas jelszavához kapcsolta. Ebben az értelemben a "Szabadságot" a klasszikus polgári és politikai jogok, az „Egyenlőséget” a gazdasági és szociális és kulturális jogok, a „Testvériséget” pedig a szolidaritási jogok jelentik. Lásd: Vašák, Karel: *Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights*. UNESCO Courier, Vol. 30. No. 11, 1977. 316-325. o.

² Az egészséges környezethez való jog elméletéről bővebben lásd pl.:

- Bándi Gyula: *Gondolatok a környezethez való jogról*. In: Raisz Anikó (szerk.): *A nemzetközi közjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012, 10. o.;
- Birnie, Patricia & Boyle, Alan & Redgwell, Catherine (eds.): *International Law and the Environment*. Oxford University Press, New York, 2009, 272. o.;
- Boyle, Alan: *Human Rights and the Environment: Where Next?* In: Boer, Ben (ed.): *Environmental Law Dimensions of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Boyle, Alan: *Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment*. In: Shelton, Dinah (ed.): *Human Rights and the Environment Volume I*. Edward Elgar Publishing, 471-472. o.;
- Brown Weiss, Edith: *Our Rights and Obligations to Future Generations for the Environment*. American Journal of International Law, 1990, 198-207. o.;

2017/1.

egészséges környezethez való jog, amely nemzetközi szinten számos egyezményben, *soft law* forrásban illetve bírói gyakorlatban megtalálható – alkotmányi szinten alapjogként jelenik meg.³

Az alábbiakban a németnyelvterület országaiban – Ausztria, Németország és Svájc – egészséges környezethez való joggal kapcsolatos alkotmányos szabályozását mutatom be.⁴ Mind a három állam tagja az Emberi

-
- Fitzmaurice, Malgosia: *Environmental Degradation*. In: Moeckli, Daniel & Shah, Sangeeta & Sivakumaran, Sandesh (eds.): *International Human Rights Law*. Oxford University Press, második kiadás, 2014, 590-608. o.;
 - Gosseries, Axel: *On Future Generations' Future Rights*. Journal of Political Philosophy, 2008, 446-474. o.;
 - Hiskes, Richard P.: *The Rights to a Green Future: Human Rights, Environmentalism, and Intergenerational Justice*. Human Rights Quarterly, 2005, 1346-1364. o.;
 - *Human Rights and the Environment*, Rio+20: Joint Report OHCHR and UNEP, Brazil, 2012;
 - Mushkat, Roda: *Contextualizing Environmental Human Rights: A relativist Perspective*. In: Dinah Shelton (ed.): *Human Rights and the Environment Volume I*. Edward Elgar Publishing, 163. o.;
 - Nickel, James & Magraw, Daniel: *Philosophical Issues in International Environmental Law*. In: Besson, Samantha & Tassioulas, John (eds.): *The Philosophy of International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2010, 453-471. o.;
 - Shelton, Dinah: *Human Rights, Environmental Rights, and the Rights to Environment*. Stanford Journal of International Law, 1991-1992, 103-138. o.;
 - Turner, Stephen J.: *A Substantive Environmental Right*. Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 46-79. o.

³ Lásd például: Stockholmi Nyilatkozat (1972), Közös Jövők Jelentés (1987), San Salvadori Kiegészítő Jegyzőkönyv (1988), Afrikai (Banjuli) Charta az emberek és népek jogairól, Környezet és Egészség Európai Kartája (Frankfurt am Main, 1989), Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről (1992), Egyezmény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáféréstől, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról (Aarbusi Egyezmény, 1998), Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga.

⁴ Az említett államokon kívül a német nyelvterülethez tartozik még Liechtenstein is. Liechtenstein Hercegség 1921. évi Alkotmánya azonban nem tartalmaz érdemben egészséges környezethez való joggal kap-

Jogok Európai Egyezményének (*továbbiakban EJEE*), valamint az Aarhusi Egyezménynek. Az egészséges környezethez való jog nemzetközi jogi kereteit Európában főként e két Egyezmény által kialakított rendszer jelenti, mely jogforrások szükségszerűen formálják a ratifikáló államok (*így a vizsgált három állam*) nemzeti jogrendjét is.

Az egészséges környezethez való jog bár nem szerepel az EJEE-ben, annak rendszere közvetve hozzájárul a környezetvédelemhez az Emberi Jogok Európai Bíróságának (*továbbiakban strasbourggi bíróság vagy EJEB*) gyakorlata által. A strasbourggi bíróság már levette az egészséges környezethez való jog néhány elemét az Egyezményből. A strasbourggi bíróság értelmezése szerint az EJEE 2. cikke (*élethez való jog*) alapján az EJEE-ben részes feleknek biztosítaniuk kell, hogy sem az állami hatóságok sem más magán személy nem sérti környezeti károkozással az élethez való jogot.⁵ Az EJEE 8. cikke (*magán- és családi élet tisztelgetben tartásához való jog*) alapján az államnak megfelelő intézkedések meghozatalával és ezek végrehajtásával védenie kell a magán- és családi életet a közvetlen és súlyos környezeti károkozástól.⁶ Az EJEE *Első*

csalatos rendelkezéseket, így annak tárgyalására nem kerül sor.

⁵ L.C.B. *kontra* Egyesült Királyság (*ítélet: 1998. június 9., ügyszám: 23413/94*) 36. pont; Önerýildiz *kontra* Törökország (*ítélet: 2004. november 30., ügyszám: 48939/99*) 71. és 73., 91-91., 129-132. pontok; Budayeva és mások *kontra* Oroszország (*ítélet: 2008. március 20., ügyszámok: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 és 15343/02*) 134-135., 138. pontok.

⁶ Lásd például: Brândușe *kontra* Románia (*ítélet: 2009. április 7., ügyszám: 6586/03*) 64. pont, Powell és Rayner *kontra* Egyesült Királyság (*ítélet: 1990. február 21., ügyszám: 9310/81*) 40. pont; Fadeyeva *kontra* Oroszország (*ítélet: 2005. június 9., ügyszám: 55723/00*) 68-69. és 89. pontok; Kyrtatos *kontra* Görögország (*ítélet: 2003. május 22., ügyszám: 41666/98*) 52. pont; Dubetska és mások *kontra* Ukrajna (*ítélet: 2011. február 10., ügyszám: 30499/03*) 105. pont; Grimkovskaya *kontra* Ukrajna (*ítélet: 2011. július 21., ügyszám: 38182/03*) 58. pont, Tatar *kontra* Románia (*ítélet: 2009. január 27., ügyszám: 67021/01*) 87-88., 107. és 120. pontok; Guerra és mások *kontra* Olaszország (*ítélet: 1998. február 19., ügyszám: 14967/89*) 58. és 60. pont; Hatton és mások *kontra* Egyesült Királyság (*ítélet: 2003. július 8., ügyszám: 36022/97*) 97-100 pontok/1.

Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikke (*tulajdonhoz való jog*) alapján pedig a tulajdon védelmet élvez környezeti károkozástól, és adott esetben természeti katasztrófától; valamint a tulajdonjog korlátozása lehetséges a környezet védelme érdekében. Az EJEE az egészséges környezethez való jog eljárási oldalát is védi egy adott szinten. Az *információhoz való jog* három csatornán keresztül élvez védelmet. A 2. cikk és a 8. cikk alapján az állam kötelezettsége meghatározott körülmények között a környezettel kapcsolatos kérdésekben az információhoz való hozzáférést biztosítani. A *döntéshozatalban való részvételhez való jog* alapján az államnak kellő súllyal figyelembe kell venni az érintett egyének érdekét a környezetet érintő döntések esetén. Az *igazságszolgáltatáshoz való joggal* kapcsolatban a Bíróság kimondta, hogy ha az állam nemzeti jogrendszerében megtalálható az egészséges környezethez való jog (*mely jogot a bíróság polgári jogként kezel*), akkor e jog megsértése esetén az állam köteles biztosítani az igazságszolgáltatáshoz való jogot (*6. cikk (1) bekezdés*).⁷

tok; Deés *kontra* Magyarország (*ítélet: 2010. november 9., ügyszám: 2345/06*) 21. pont; Moreno Gómez *kontra* Spanyolország (*ítélet: 2004. november 16., ügyszám: 4143/02*) 61. pont; Lemke *kontra* Törökország (*ítélet: 2007. június 5., ügyszám: 17381/02*) 41. pont; López Ostra *kontra* Spanyolország (*ítélet: 1994. december 9., ügyszám: 16798/90*) 51. pont; Öçkan és mások *kontra* Törökország (*ítélet: 2006. március 28., ügyszám: 46771/99*) 43. pont; Giacomelli *kontra* Olaszország (*ítélet: 2006. november 2., ügyszám: 59909/00*) 80. pont.

⁷ Lásd például: Önerýildiz *ítélet: i. m. 90. pont*; Guerra *ítélet: i. m. 60. pont*; Budayeva *ítélet: i. m. 131. pont*; McGinley és Egan *kontra* Egyesült Királyság (*ítélet: 1998. június 9., ügyszámok: 21825/93, 23414/94*) 97. és 101. pontok; Brândușe *ítélet: i. m. 63. pont*; Steel és Morris *kontra* Egyesült Királyság (*ítélet: 2005. február 15., ügyszám: 68416/01*) 89. pont; Vides Aizsardzibas Klubs *kontra* Lettország (*ítélet: 2004. május 27., ügyszám: 57829/00*) 40. pont; Verein gegen Tierfabrikern *kontra* Svájc (*ítélet: 2001. június 28., ügyszám: 24699/94*) 48-49., 55-57. és 67. pontok; Tatar *ítélet: i. m. 88., 109. és 112. pontok*; Hatton *ítélet: i. m. 99. és 128. pontok*; Taşkin *ítélet: i. m. 119. pont*; Balmer-Schafroth *ítélet: i. m. 33. és 40. pont*; Öçkan *ítélet: i. m. 39. és 52. pont*; Taşkin *ítélet: i. m. 130-134. pont*; Gorraiz Lizarraga és mások *kontra* Spanyolország (*ítélet: 2004. április 27., ügyszám: 62543/00*) 46-47. pontok; Grimkovskaya *ítélet: i. m. 69-72. pontok*;

A környezeti eljárásjogok eddigi legnagyobb eredményét az Aarhusi Egyezmény (*Egyezmény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról*) érte el, amely a környezeti ügyekben való társadalmi részvétel három pillérének, az információhoz jutás, a döntéshozatalban való részvétel és a jogorvoslat jogának részletes szabályozását adja. Az információhoz való jog alapján⁸ a hatóságok, kérés esetén, a nyilvánosság rendelkezésére kell, hogy bocsássák a kért környezeti információt. Az érintett nyilvánosságot a környezeti döntéshozatali folyamat korai fázisában megfelelően, időszerűen és hatékonyan tájékoztatni kell a javasolt tevékenység, illetve döntés részleteiről.⁹ Az érintett nyilvánosság számára továbbá biztosítani kell a környezeti döntéshozatalban való részvételéhez szükséges összes releváns, és rendelkezésre álló információba való betekintés lehetőségét.¹⁰ Az előző két eljárásjog védelmét is magában foglalja az igazságszolgáltatáshoz való jog. Az igazságszolgáltatáshoz való jog azonban önálló jogként is megjelenik az Aarhusi Egyezményben: 9. cikk (3) bekezdése értelmében ugyanis a nyilvánosság számára – akik megfelelnek a nemzeti jogrendszerben esetlegesen lefektetett kritériumoknak – biztosítani kell a közigazgatási és bírói eljárásokhoz való hozzáférés jogát, hogy megtámadhassák magán-személyek és hatóságok olyan lépéseit és mulasztásait, amelyek ellentmondanak a környezetre vonatkozó nemzeti jog rendelkezéseinek.¹¹

Leander kontra Svédország (ítélet: 1987. március 26., ügyszám: 9248/81), 77. pont.

⁸ Aarhusi Egyezmény 4. cikk.

⁹ Aarhusi Egyezmény 6. cikk (2) bekezdés.

¹⁰ Aarhusi Egyezmény 6. cikk (6) bekezdés.

¹¹ 2009. október 8-án lépett hatályba az Aarhusi Egyezményhez csatolt, 2003-ban Kijevben elfogadott, szennyezőanyag-kibocsátási és szállítási nyilvántartásokról (*Pollutant Release and Transfer Register – PRTR*) szóló jegyzőkönyv. E jegyzőkönyv célja az információkhoz való nyilvános hozzáférés növelése a koherens, integrált, országos szennyezőanyag-kibocsátási és szállítási nyilvántartásoknak (*PRTR-eknek*) a létrehozása révén. A jegyzőkönyv – csakúgy, mint az Aarhusi Egyezmény – egy nyitott globális nemzetközi szerződés. Azon állam is csatlakozhat a jegyzőkönyvhöz, 2017/1.

2. Ausztria

Ausztria egy kilenc tartományból álló szövetségi köztársaság. Jelenleg hatályos szövetségi alkotmánya az 1945. évi *Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG)*.¹² Ausztria 1958-ban ratifikálta az EJEE-t, 2005-ben az Aarhusi Egyezményt, valamint 2010-ben annak Kijevi jegyzőkönyvét is. 1961 óta az OECD, valamint 1995 óta az Európai Unió tagja.

Az osztrák alkotmány¹³ nem tartalmaz kifejezett rendelkezést az egészséges környezethez való jogról. Az *átfogó környezetvédelem (Umfassender Umweltschutz)* igénye ugyanakkor többször is megjelenik az államcélok között, az állam és a kilenc tartomány közötti hatáskörmegosztás terén. Ausztria alkotmányának 10. cikk (1) bekezdésének 9. pontja értelmében környezeti hatásvizsgálat elvégzésére az állam rendelkezik hatáskörrel, ha az autópályák, vagy nagy sebességű vasutak nagy valószínűség szerint szignifikáns hatással vannak a környezetre.¹⁴ A 10. cikk (1) bekezdésének 12. pontja alapján az államnak továbbá akkor is hatásköre van, ha a levegő minőségére vonatkozó határértékek meghaladása miatt a környezet veszélyeztetettsége áll fenn; valamint ha a veszélyes hulladék kezelésben egyéges előírások meghatározása szükséges.¹⁵

amely nem részese az Aarhusi Egyezménynek, valamint, amely nem ENSZ EGB tag.

¹² Ausztria alkotmányát lásd:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138> (2017. június 13.).

¹³ Ausztria alkotmánya egy alaptörvény, melyből a többi alkotmányos rendelkezés származtatható. Ausztria alkotmányjoga számos alkotmánytörvényből és alkotmánymódosító rendelkezést tartalmazó államszerződésből áll, valamint a kilenc tartomány is saját alkotmánnyal rendelkezik. – Fodor László: *Környezetvédelem az alkotmányban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 29. o.

¹⁴ Artikel 10. „(1) Bundessache ist die Gesetzgebung und die Vollziehung in folgenden Angelegenheiten: (...) 9. (...) Umweltverträglichkeitsprüfung für Bundesstraßen und Eisenbahn-Hochleistungsstrecken, bei denen mit erheblichen Auswirkungen auf die Umwelt zu rechnen ist (...)“

¹⁵ Artikel 10. „(1) Bundessache ist die Gesetzgebung und die Vollziehung in folgenden Angelegenheiten: (...) 12. (...) Maßnahmen zur Abwehr von gefährli-

Az alkotmány 11. cikk (1) bekezdésének 7. pontja értelmében az EU környezeti hatásvizsgálati előírásainak megfelelő jogalkotási feladatok is szövetségi szinten helyezkednek el.¹⁶

Az átfogó környezetvédelem ilyen jellegű alkotmányos megjelenítése nem keletkezett alanyai jogot, egyéb kikényszeríthető egyéni jogállást, konkrét jogalkotási-, jogalkalmazói-, vagy egyéb végrehajtói kötelezettséget.¹⁷ Az átfogó környezetvédelem az osztrák alkotmányban az *emberi élet alapjainak (Lebensgrundlagen)* a káros hatásoktól való védelmét jelenti.¹⁸ Az osztrák alkotmány általában beszél az emberi élet feltételeiről az átfogó környezetvédelemmel kapcsolatban, amiből következik a jövő generációkért való felelősség is.¹⁹ Az osztrák alkotmány – oktatásról szóló – 14. cikkének (5a) bekezdése célként fogalmazza meg az önmagunkért, embertársainkért, a környezetért és a jövő nemzedékekért való felelősség viselését.²⁰

chen Belastungen der Umwelt, die durch Überschreitung von Immissionsgrenzwerten entstehen; Luftreinhaltung, unbeschadet der Zuständigkeit der Länder für Heizungsanlagen; Abfallwirtschaft hinsichtlich gefährlicher Abfälle, hinsichtlich anderer Abfälle nur soweit ein Bedürfnis nach Erlassung einheitlicher Vorschriften vorhanden ist (...).“

¹⁶ Artikel 11.“ (1) Bundessache ist die Gesetzgebung, Landessache die Vollziehung in folgenden Angelegenheiten: (...) 7.

Umweltverträglichkeitsprüfung für Vorhaben, bei denen mit erheblichen Auswirkungen auf die Umwelt zu rechnen ist; soweit ein Bedürfnis nach Erlassung einheitlicher Vorschriften als vorhanden erachtet wird, Genehmigung solcher Vorhaben;”.

¹⁷ Heissl, Gregor: *Handbuch Menschenrechte*. Facultas Verlags- und Buchhandels AG, Bécs 2009, 497. o. 27/3. 2. mondat.

¹⁸ Heissl, Gregor: i. m. 500. o. 27/9.

¹⁹ Fodor László: *Környezetvédelem az Alkotmányban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 30. o.

²⁰ Artikel 14. „(5a) Demokratie, Humanität, Solidarität, Friede und Gerechtigkeit sowie Offenheit und Toleranz gegenüber den Menschen sind Grundwerte der Schule, auf deren Grundlage sie der gesamten Bevölkerung, unabhängig von Herkunft, sozialer Lage und finanziellem Hintergrund, unter steter Sicherung und Weiterentwicklung bestmöglicher Qualität ein höchstmögliches Bildungsniveau sichert. Im partnerschaftlichen Zusammenwirken von Schülern, Eltern und Lehrern ist Kindern und Jugendlichen die bestmögliche geistige, seelische und körperliche Ent-2017/1.

Az átfogó környezetvédelem állami célja egyrésztől vezérfonalként szolgál, másrésztől korlátokat is meghatároz az állam felé, nevezetesen, hogy a környezetvédelem egyszer már elért szintje nagy arányban nem csökkenhet. A környezetvédelem tehát nem csak az állami politika alapértéke, hanem egy alkotmányos programnorma is.²¹ Az átfogó környezetvédelem osztrák koncepciója egy jövőre irányuló célnorma, amely eljárási jogokban konkretizálódik, és intézményi garanciákkal egészül ki. Az átfogó környezetvédelem célját segítik elő és támogatják a joggyakorlatban például a környezeti hatásvizsgálat különböző formái, a részvételi jogok környezetre káros hatással járó eljárásokban, vagy az információs jogok. A környezetvédelem állami célja mind a három hatalmi ágat köti. A jogalkotónak optimalizálnia kell a környezeti szempontokat a jogalkotási intézkedések során. Ez az állami cél ugyanakkor nem tartalmaz konkrét jogalkotási kötelezettséget. Az osztrák legfelsőbb bíróság tehát nem marasztalhatja el a jogalkotót környezeti jogi norma megalkotásának elmulasztása miatt. Ennek ellenére ez az állami cél alkotmányos korlátokat határoz meg azon normák irányában, amelyek környezeti szempontok alapján nem elfogadhatóak, és így azzal járhatnak, hogy a környezetvédelem egyszer már elért szintje csökkenhet. A környezeti elvek konkretizálása tehát csak kezdetlegesen és csak igazodási pontként szolgál. Végeredményben a jogalkotó széles diszkrecionális jogkörrel rendelkezik, ami elég teret ad az érdekek kiegyenlítésére. Az alapvető jogok például elsőbbséget élveznek a környezetvédelem állami célja előtt.²²

Nem csak a jogalkotó, de a jogalkalmazó és a végrehajtó hatalom is kötve van a környe-

wicklung zu ermöglichen, damit sie zu gesunden, selbstbewussten, glücklichen, leistungsorientierten, pflichttreuen, musischen und kreativen Menschen werden, die befähigt sind, an den sozialen, religiösen und moralischen Werten orientiert Verantwortung für sich selbst, Mitmenschen, Umwelt und nachfolgende Generationen zu übernehmen. (...).“

²¹ Heissl, Gregor: i. m. 498. o., 27/4.

²² Heissl, Gregor: i. m. 498-500 o., 27/5-6.

zetvédelem állami céljához. Ennek ellenére, a jogállamiság erős alkotmányos elve miatt, a végrehajtó hatalom nem hivatkozhat közvetlenül a környezetvédelemre, mint jogalapra. A végrehajtó hatalom ugyanakkor, állami célokat meghatározó normák alkalmazása során, diszkrecionális jogkörén belül értelmezheti a nem egyértelmű jogi normákat és ebben az esetben a környezetvédelem állami célja közvetlenül befolyásolhatja a jogértelmezést. Ha van egy közérdek, amit figyelembe kell venni, akkor az átfogó környezetvédelmet (*mint közérdeket*) szintén figyelembe kell venni.²³ Az átfogó környezetvédelem így alapja lehet közérdek, illetve alapjog korlátozásnak, törvényértelmezésnek, valamint azt is magában foglalja, hogy az állam a környezetvédelmi szabályozás elért szintjét nem csökkentheti.²⁴

Az osztrák jogdoktrína következetesen elutasítja egy környezethez való alapjog létét. A környezetvédelem az osztrák jogban egyértelműen állami célnak számít. Az egészséges környezethez való jog tehát a már létező alapjogi keretek között – az egyenlőség általános elve, élethez való jog, a tulajdon szentségéhez való jog, magán és családi élethez valamint az otthon tiszteletéhez való jog – nyer védelmet. A környezetvédelem állami célja továbbá korlátozható az egyenlőség elve, a tulajdon szentségéhez való jog, a gazdaság szabadságához való jog, valamint a művészet és a tudomány szabadsága által.²⁵

3. Németország

Németország egy tizenhat tartományból álló szövetségi köztársaság, amelynek alkotmánya az 1949. évi Alaptörvény (*Grundgesetz-GG*), amely 1990. október 3-án lett az egyesült Német Szövetségi Köztársaság alkotmánya.²⁶ Németország 1952-ben ratifikálta az EJE-t,

2000-ben az Aarhusi Egyezményt, valamint 2007-ben annak Kijevi jegyzőkönyvét is. 1961 óta az OECD, valamint alapító tagja az Európai Uniónak.²⁷

A német alaptörvény 20a. cikke az élet természeti alapjainak- valamint az állatok védelmét rögzítve kimondja, hogy az állam a jövő nemzedékek iránti felelősségét is figyelembe véve, az alkotmányos rend keretein belül, jogalkotással, valamint, a joggal és jogérvényesüléssel összhangban, végrehajtói és bírói intézkedésekkel védi az élet természeti alapjait és az állatokat.²⁸ A német alaptörvény idézett rendelkezésének tárgya nem általában a környezet, hanem az *állatok* és a *természeti erőforrások*, amelyek többek között a jövő generációk iránt érzett felelősség miatt esnek védelem alá. A német alkotmány 20a. cikkének megközelítése kifejezetten antropocentrikus. A környezet védelme nem a környezet önmagából fakadó értéke miatt védendő a német alaptörvényben, hanem az

²⁷ Szóhasználat: Az alkotmányok vizsgálatánál az Európai Unió kifejezés az integrációt jelöli a Párizsi Szerződés illetve később a Római Szerződések óta, annak ellenére, hogy az Európai Unió kifejezés, csak 1993 óta használatos: A ma ismert Európai Unió kialakulása felé vezető út első meghatározó lépése az Európai Szén-és Acélközösség, melynek alapító szerződését a „Hatok” (*Franciaország, Németország, Olaszország, és a BENELUX államok*) 1951. április 18-án Párizsban írták alá, 1952-től 2002-ig terjedő ötven éves időszakra. A Párizsi Szerződés (*ESZAK Szerződés*) 1952. július 25-én lépett hatályba. 1957. március 25-én az ESZAK hat alapító tagállama Rómában aláírta az Európai Gazdasági Közösség (*EGK*) és az Európai Atomenergia Közösség (*Euratom*) alapító szerződéseit. 1958. január 1-től (*Római Szerződések hatályba lépésétől*) 1993. november 1-ig (*Maastrichti Szerződés hatálybalépéséig*) Európai Közösségekről beszélünk. 1993. november 1-től (*Maastrichti Szerződés hatálybalépésétől*) 2009. december 1-ig (*Lisszaboni Szerződés hatálybalépéséig*) beszélünk a három pilléren álló Európai Unióról. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésétől (*2009. december 1-től*) beszélünk kizárólag Európai Unióról.

²⁸ Artikel 20a „Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.“

²³ Heissl, Gregor: i. m. 27/7.

²⁴ Fodor László: *Környezetvédelem az Alkotmányban*. i. m. 30. o.

²⁵ Heissl, Gregor: i. m. III.-IV.

²⁶ Németország Alaptörvényét lásd: <https://www.bundestag.de/grundgesetz> (2017. június 13.).

2017/1.

emberi lét fenntartása érdekében. Ugyanakkor a környezet védelme nem kizárólag a már megszületett emberek érdekében kötelezettség, hanem a fenntartható fejlődés alkotmányos elvének érvényesítése érdekében is. A fenntartható fejlődés alapján a természeti erőforrások felhasználását és a gazdasági fejlődést a jelen generációnak úgy kell véghezvinnie, hogy az ne akadályozza a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésében. Mivel azonban a releváns szükségleteket nagyon nehéz meghatározni, így az alaptörvény 20a. cikkében jelentős a mozgástér. Az azonban biztos, hogy a hatásvizsgálatoknál a hosszú távú hatásokat is figyelembe kell venni, mely vonatkozik különösen a hosszú távú környezeti kockázatokra, ha a beavatkozás a környezetben jelentős környezeti kockázatokot jelenthet. A jövő nemzedékek iránti felelősség eredménye a természeti erőforrások általános megőrzésére vonatkozó kötelezettség, különösen a nem megújuló energiaforrásokra tekintettel.²⁹

Természetesen a fauna is a természeti alapok része. A 20a. cikk a védelmet nem egyes állatokra, hanem egyes állatfajokra és azok természetes élőhelyére terjeszti ki.³⁰ Ez a rendelkezés nem jelent minden állatfajra minden körülmények között védelmet. A védelem szintjén különbséget kell tenni a szerint, hogy melevérű állatokról, gerincesekről vagy gerinctelenekről van-e szó. A 20a. cikk értelmében az állatkísérletek illetve a haszonállatok leölése élelmiszerek vagy egyéb áruk előállítására céljából nem alkotmányellenesek. Ugyanakkor az alkotmány megköveteli az állatok e tevékenységek során átélt szenvedésének az abszolút szükséges minimumra csökkentését.³¹

A 20a cikkben rögzített két cél, nevezetesen a természeti erőforrások védelme, valamint az állatvédelem, különböznek a klasszikus állami céloktól. A nevezett cikk alapján az állam kötelezettsége az élet természeti alapja-

inak megőrzése.³² A védelmi szintet természetesen nehéz meghatározni, hiszen a természet nem egy statikus entitás, hanem egy összetett, dinamikus rendszer, amely emberi ráhatás nélkül is állandó változásban van. Így nem beszélhetünk egy adott *status quo*-ról, amelyet minden áron védeni kell. Az állam feladata az élet természeti alapjainak védelmével kapcsolatban így egyrésztől információ szolgáltatása arról, hogy az állami hatóságok adott tevékenysége hogyan, és milyen mértékben fogja befolyásolni a környezetet. Azt, hogy az államnak egy adott intézkedést meg kell tennie, vagy el kell kerülnie, egy összetett mérlegeléstől függ. A mérlegelés eredményeként kapott információk és az intézkedés által elérni kívánt célt kell kapcsolatba állítani a visszafordíthatatlan vagy súlyos környezeti károkozással az élet természeti alapjaiban.³³

Mint minden alkotmányos rendelkezés, a 20a. cikk is elsősorban a jogalkotónak címzett, akinek a feladata, hogy a 20a. cikkben foglalt védelmet konkretizálja. Az élet természeti alapjainak védelme és az állatvédelem, a jogalkalmazónak és a végrehajtónak is kötelessége. A jogalkotási kötelezettségek között kiemelt fontossággal bír az ökológiai kompenzáció és a stratégiai környezeti tervezés bevezetése. A jogalkotónak tehát kötelessége a természeti erőforrásokat érő hatások figyelembevétele az általános hatásvizsgálat során. Ez természetesen nem csak a közvetlen káros beavatkozás lehetőségét zárja ki. A jogalkotásnak közvetett negatív hatása sem lehet a védelem tárgyaira nézve. Amennyiben az ilyen hatás elkerülhetetlen, akkor meghatározott kiegyenlítő intézkedésekre van lehetőség, ahol a jogalkotónak már széleskörű mérlegelési lehetősége van, és így a releváns kötelezettségek gyakorlatilag nem perelhetőek.³⁴

A 20a. cikk esetében a jogalkalmazás különösen meghatározó azokban az esetekben, amikor a jogalkalmazónak nem teljesen kö-

²⁹ Huster & Rux: Beck'scher Online Kommentar GG, 26. kiadás (2015. március 1.), Art. 20a, 7-17. pont.

³⁰ Huster & Rux: i. m. 18. pont.

³¹ Huster & Rux: i. m. 26. pont.

2017/1.

³² Huster & Rux: i. m. 21. pont.

³³ Huster & Rux: i. m. 22-23. pont.

³⁴ Huster & Rux: i. m. 27-30. pont.

rülhatárolt jogi koncepciókat kell alkalmaznia, vagy ahol méltányossági jogkörrel beszélhetünk. Kétséges, hogy figyelembe kell-e venni a jogalkalmazónak mérlegelése során a természeti alapok védelmét, illetve az állatvédelmet, ha a jogalkotó nem szabályozta ezeket, mint az adott eljárás releváns tényezőit. A német joggyakorlat úgy véli, hogy ha ezek a célok az egyedi döntésekben figyelmen kívül hagyhatóak lennének, akkor a jogalkotó nem emelte volna őket az alkotmányos államcélok közé. Még ha a környezet és az állatvédelem a releváns szabályozás hatályán belül nem is bír meghatározó jelentőséggel, ez nem jelenti azt, hogy a természeti alapok védelmét és az állatvédelmet teljesen figyelemmel kívül lehet hagyni.³⁵

A természeti erőforrások felelősségteljes használata megfelelő tudást feltételez arról, hogy az ember tevékenységei hogyan és milyen hatással lehetnek a környezetre. Ez alapján az állam 20a. cikkéből fakadó kötelezettsége, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos közszférából származó információhoz való jogot biztosítsa. A 20a. cikk nem csak felhatalmazza, de egyenesen kötelezi az államot, a környezetbarát viselkedés népszerűsítésére, illetve a környezeti oktatásra.³⁶

Az élet természeti alapjainak az elsődleges védelmi eszköze a fenntartható fejlődés politikája, amely az adott esetben határon átnyúló is lehet. Ennek a magyarázata az, hogy a nem megújuló erőforrások kihasználásának rohamos növekedése (*népesség exponenciális növekedésével egyenes arányban*) Ázsiában, Afrikában vagy Latin Amerikában; csak úgy, mint az éghajlatváltozáshoz hozzájáruló szennyező anyagok kibocsátása, szintén hatással van a németországi életkörülményekre. Ebből kifolyólag az államnak kötelessége a természeti erőforrások fenntartható védelme, valamint, a népesség növekedési ütemének visszaszorításán, és az erőforrás-megtakarító technikák terjesztésén való munkálkodás. E célok megvalósítása érdekében olyan eszközök is az állam rendelkezésé-

re állnak, amelyek nem kötődnek szorosan a környezetvédelemhez.³⁷

A német alaptörvény 20a. cikke természetesen nem értelmezhető az alaptörvényben lefektetett alapjogoktól és többi állami céltól elvontan. Az élet természeti alapjainak védelme, valamint az állatvédelem a többi állami céllal főszabály szerint egyenrangú. Emellett, ha az egyes állami célok csak a 20a. cikk védendő értékeinek csorbításával valósulhatnak meg, akkor az (*élet természeti alapjainak a védelme, állatvédelem*) adott esetben korlátozható. Mindenesetre, ahol lehetséges, a környezet- és állatvédelmet figyelembe kell venni. A 20a. cikkben kifejezett céllal rangban egyenlő a jóléti állam, illetve az alapvető jogok védelmének céljai. A természeti erőforrások védelme, valamint az állatvédelem adott esetben legitimálja az alapvető jogok sérelmét. A jogalkotónak tehát az elsődleges feladatai közé tartozik, hogy az alapvető jogok releváns korlátozásait szabályozza.

A környezetvédelem lehet továbbá gazdasági növekedés gátja, ha ez utóbbi csak visszafordíthatatlan környezeti károkozással valósulhat meg. A jog által védett érdekek ütközése esetén, az egyensúly megteremtésére a jogalkotónak széles diszkrecionális jogkör áll a rendelkezésére. E mérlegelési jogkör a jogalkalmazót is megilleti, hiszen a környezet és állatvédelmi szempontok figyelembe vétele nem egy feltétlen szabály.³⁸

4. Svájc

Svájc egy 26 kantonból álló szövetségi köztársaság, bár a hivatalos latin neve *Confoederatio Helvetica*, német neve pedig *Schweizerische Eidgenossenschaft*. Svájc 1974-ben ratifikálta az EJEE-t, 2014-ben az Aarhusi Egyezményt, 2007-ben annak Kijevi jegyzőkönyvét is, valamint 1961 óta az OECD tagja. Svájc nem tagja az Európai Uniónak, valamint az ENSZ-hez is csak 2002-ben csatlakozott.

³⁵ Huster & Rux: i. m. 32-33. pont.

³⁶ Huster & Rux: i. m. 34-35. pont.

2017/1.

³⁷ Huster & Rux: i. m. 37-38. pont.

³⁸ Huster & Rux: i. m. 40-44. pont.

Svájc alkotmánya (*Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft*)³⁹ nem tartalmazza az egészséges környezethez való jogot, azonban külön fejezetet szán a környezettel és a területrendezéssel kapcsolatos rendelkezéseknek.⁴⁰ A preambulumban megjelenik a jövő generációk iránti felelősség elve, miszerint Svájc népe és a kantonok tudatában vannak a jövő nemzedékekért fennálló felelősségüknek. E preambulumban a rendelkezés összekapcsolja a jelen a múlttal és a jövővel, rámutatva, hogy a jelen jelentős politikai döntései – melyek szükségszerűen a nemzet hagyományain és a történelmén alapulnak – hatással vannak a nemzet jövőjére is. Ezen okból kifolyólag e preambulumban a bekezdés jelentős értéket képvisel a svájci jogalkotásban.⁴¹

A preambulumban után, az általános rendelkezések között (2. cikk) állami célként szerepel a fenntartható fejlődés előmozdítása,⁴² valamint az élet természeti alapjainak (*natürlichen Lebensgrundlagen*) hosszútávú megőrzése.⁴³ Az élet természeti alapjainak védelme a természetes erőforrások védelmét jelenti, amely cél támogatásának kötelezettsége újra megjelenik az állam külügyi tevékenységeire vonatkozó 54. cikk (2) bekezdésében.⁴⁴ Eszerint az

állam biztosítja Svájc függetlenségének és jólétének megőrzését; segédkezik a világban a szükségletek és a szegénység enyhítésében; valamint támogatja az emberi jogok és a demokrácia tiszteletét, a népek békés egymás mellett élését, és a természeti erőforrások megőrzését. E bekezdés nem taxatív felsorolást adja azoknak az állami céloknak, amelyek az államnak a külügyi tevékenysége során is biztosítania kell. Az állami célok sorrendje nem tetszőlegesen megválasztott, hanem a hagyományokat követi: első helyen szerepel Svájc függetlenségének és jólétének biztosítása, mint abszolút cél. Ugyanakkor a sorrend nincs túlértékelve a svájci alkotmányjogban, ami azt jelenti, hogy a felsorolt államcélok nincsenek alárendelve egymásnak.⁴⁵

A környezettel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazó 4. fejezet a fenntartható fejlődés elvével kezdődik. A 73. cikk alapján az államnak és a kantonoknak kiegyensúlyozott és fenntartható kapcsolatot kell biztosítaniuk a természet, annak megújulási képessége, valamint a polgárok igényei között.⁴⁶ A 73. cikkben szereplő védendő érték tehát a természet megújuló képessége, amit a jövő generációk érdekében a preambulumban összhangban védeni szükséges. Ez a védelem a természet megújuló képességének védelmében és a polgári igények kiegyenlítésében fejeződik ki.⁴⁷ A fenntartható fejlődés magában foglalja az élet természeti, szociális és

³⁹ Svájc Alkotmányának szövegét lásd:

<https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html> (2017. június 13.).

⁴⁰ 4. fejezet: Környezet és területrendezés; 73. cikk: Fenntartható fejlődés, 74. cikk: A környezet védelme, 75. cikk: Területrendezés, 76. cikk: Víz, 77. cikk: Erdők, 78. cikk: Természeti és kulturális örökség védelme, 79. cikk: Horgászat és vadászat, 80. cikk: Állatvédelem.

⁴¹ Ehrenzeller, Bernhard & Mastronardi, Philippe & Schweizer, Rainer J. & Vallender, Klaus A. (eds.): *Die schweizerische Bundesverfassung Kommentar*, 2. kiadás, Dike Verlag AG, 2008, 26. bekezdés.

⁴² A fenntartható fejlődés bővebben kifejtésre kerül az alkotmány 54. cikk (2) bekezdésében, a 73., 74., 104., és 126. cikkeken.

⁴³ Artikel 2: „Die Schweizerische Eidgenossenschaft (...) (2) fördert die (...) nachhaltige Entwicklung. (...) (4) Sie setzt sich ein für die dauerhafte Erhaltung der natürlichen Lebensgrundlagen (...)”

⁴⁴ Artikel 54 (2): „Der Bund setzt sich ein für die Wahrung der Unabhängigkeit der Schweiz und für ihre Wohlfahrt; er trägt namentlich bei zur Linderung von Not und Armut in der Welt, zur Achtung der 2017/1.

Menschenrechte und zur Förderung der Demokratie, zu einem friedlichen Zusammenleben der Völker sowie zur Erhaltung der natürlichen Lebensgrundlagen.“

⁴⁵ Biaggini, Giovanni: *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (BV)*. In: *BV Kommentar Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft und Auszüge aus der EMRK, den UNO Pakten sowie den BGG*. Orell Füssli Verlag AG, 2007, 17-19. bekezdések.

⁴⁶ Artikel 73: „Bund und Kantone streben ein auf Dauer ausgewogenes Verhältnis zwischen der Natur und ihrer Erneuerungsfähigkeit einerseits und ihrer Beanspruchung durch den Menschen andererseits an.“

⁴⁷ Biaggini, Giovanni: i. m. 2. bekezdés.

gazdasági alapjainak védelmét is.⁴⁸ A fenntarthatóság a svájci alkotmányban nem elvként, hanem célként jelenik meg. A fenntartható fejlődés alapvetően egyenlő státuszt élvez a többi alkotmányos elvvel. A svájci alkotmány a fenntarthatóságra való törekvést egy soha véget nem érő folytatólagos feladatnak tekinti.⁴⁹ A fenntartható fejlődés állami céljának a címzettjei az állam, valamint a kantonok; első sorban a politikai hatalom (*parlament és a kormány*), és csak másodsorban – a hatáskörükön belül, és az alkotmánnyal összefüggésben – a hatóságok. Az alkotmány 73. cikke közvetlenül nem alkalmazható, így az megmarad a programnorma szintjén, amely vezérfonalként szolgál a releváns környezetjog esetében.

A fenntartható fejlődés után, a 74. cikkben találjuk a környezetvédelemre vonatkozó általános rendelkezéseket.⁵⁰ A 74. cikk (1) bekezdése rendelkezik az állam jogalkotási kötelezettségéről, hogy az megvédje a népséget és a természeti környezetet a károsodás és egyéb ártalmak ellen. A 74. cikk (2) bekezdése a szennyező-fizet elvét fekteti le, míg a (3) bekezdés a kantonok implementálási kötelezettségét írja elő.

A 74. cikk (1) és (3) bekezdése nem keletkeztet egyéni jogot, különösen nem környezet védelméhez való jogot.⁵¹ Ez a cikk képezi a jogalapját az 1983. október 7-ei Környezet védelméről szóló Szövetségi Törvénynek, amely egyúttal a legfontosabb implementációja is e cikknek.⁵² A nevezett törvény többek

között rendelkezik általános környezetvédelmi elvekről és fogalmakról (1. cikk); környezetszennyezést a forrásnál csökkentő intézkedésekről (11. cikkől), hulladéklerakók javításáról (16. cikk - 32c. cikk), zajvédelemről (19. cikk), környezetre veszélyes anyagok kezeléséről (26. cikk - 29. cikk), hulladék csökkentéséről és ártalmatlanításáról (30. cikk), valamint talajszennyezés elleni védelemről (33. cikk). A környezet védelme az emberek, és azok természeti környezetének védelmét jelenti a káros hatásoktól és károkozásoktól. Ez a megközelítés inkább antropocentrikus, mint ököcentrikus. Az 1983-as svájci Környezetvédelmi Törvény alapján káros hatás alatt értendő a légszennyezés, zaj, rezgés, sugárzás, vízszennyezés, talajszennyezés, szerves anyagok genetikai anyagának megváltoztatása, valamint a biológiai sokszínűség megváltoztatása. A 74. cikk nem terjed ki a természetes okok által okozott károkra, illetve a természeti katasztrófákra. A hatások alatt a 74. cikk (*csakúgy, mint a 75., 76. és a 77. cikk*) olyan károkat és hatásokat ért, melyek hátrányosak az érintett egyénre. A 74. cikk főleg a közvetett hatások elleni védelemre terjed ki, mint amilyen a légszeny-

van hatályban. E törvény mellett meg kell még említeni a következő rendeleteket:

- Rendelet a környezetre káros anyagokról (*Stoffverordnung, StoV; SR 814.013*);
- Rendelet a súlyos balesetek elleni védelemről (*Störfallverordnung, StFV; 814.012*);
- Zajcsökkentési rendelet (*Lärmschutz-Verordnung, LSV; SR 814.41*);
- Levegőtisztasági rendelet (*Luftreinhalte-Verordnung, LRV; SR 814.318.142.1*);
- Környezeti hatásvizsgálatról szóló rendelet (*Umweltverträglichkeitsprüfungs-Verordnung, UVPV, SR 814.011*);
- Hulladékról szóló technikai rendelet (*Technische Verordnung über Abfälle, TVA; SR 814.600*); Italcsomagolásról szóló rendelet (*Getränkeverpackungs-Verordnung, VGV; SR 814.621*);
- Szennyezett területek helyreállításáról szóló rendelet (*Altlasten-Verordnung, AltV; SR 814.680*);
- Környezetbe történő kibocsátásról szóló rendelet (*Freisetzungsverordnung, FrSV; SR 814.911*);
- Nem ionizáló sugárzás elleni védelemről szóló rendelet (*Verordnung über den Schutz vor nichtionisierender Strahlung, NISV; SR 814.710*).

⁴⁸ Häferlin, Ulrich & Haller, Walter & Keller, Hellen: *Schweizerisches Bundesstaatsrecht*. 8. kiadás, 2012, 190. bekezdés.

⁴⁹ Biaggini, Giovanni: i. m. 4. bekezdés.

⁵⁰ Artikel 74: „1 Der Bund erlässt Vorschriften über den Schutz des Menschen und seiner natürlichen Umwelt vor schädlichen oder lästigen Einwirkungen. 2 Er sorgt dafür, dass solche Einwirkungen vermieden werden. Die Kosten der Vermeidung und Beseitigung tragen die Verursacher. 3 Für den Vollzug der Vorschriften sind die Kantone zuständig, soweit das Gesetz ihn nicht dem Bund vorbehält.“

⁵¹ Biaggini, Giovanni: i. m. 3. bekezdés.

⁵² Federal Act on the Protection of the Environment (*Environmental Protection Act, EPA; SR 814.01*) of 7 October 1983. A nevezett törvény 1985. január 1-től 2017/1.

nyezés is.⁵³ A 74. cikk (2) bekezdése rendelkezik a szennyező-fizet elvéről, amely inkább értelmezhető iránymutatásként, mint alkotmányos elvként. A (2) bekezdés nem közvetlenül alkalmazható, ennek ellenére a jogalkotónak (*kantoni szinten is*) figyelembe kell vennie ezt az elvet. Az alkotmányos szennyező-fizet elv jelenik meg a már említett svájci Környezetvédelmi Törvény 1. cikk (2) bekezdésében is.⁵⁴

A svájci alkotmány 76-80 cikkei esetében a környezet egy-egy eleméhez – a víz (76. cikk), az erdők (77. cikk), a természetes és kulturális örökség (78. cikk), a horgászat és vadászat (79. cikk) és végül az állatvédelemhez (80. cikk) – kapcsolódó feladatokra vonatkozó (*az államot, valamint a kantonokat illető*) hatásköri szabályokat találunk. A vízről szóló cikk alapján az államnak többek között hatáskörén belül biztosítania kell a víz gazdasági felhasználását, a vízi erőforrások védelmét, valamint védelmet kell nyújtania a víz káros hatásai ellen. Ez elsősorban jogalkotási kötelezettséget jelent, csakúgy, mint a 77. cikk esetében, mely alapján az államnak biztosítania kell, hogy az erdők képesen legyenek betölteni védelmi, kereskedelmi és közjóléti funkcióikat.

A természeti és kulturális örökség védelme az alkotmány 78. cikke értelmében a kantonok hatáskörébe tartozik. Az állam közérdekből köteles a kantonokat e tevékenységükben támogatni, különös tekintettel a vidék, az építészeti-, a történelmi-, a természetes- és a kulturális érdekek védelmére és megőrzésére. Az állam szerződéses jogviszonyban, vagy akár kisajátítás útján is támogathatja a természeti és kulturális örökség védelme érdekében tett erőfeszítéseket, valamint a nemzeti fontosságú tulajdonmegőrzést. Az államnak továbbá jogalkotási kötelezettsége van az állat és növényvédelem, valamint a biológiai sokszínűség megőrzése terén.

Az alkotmány alapján a különös szépséggel és nemzeti fontossággal bíró mocsarak és lápok is védelem alatt állnak. Az ebbe a kategóriába tartozó területek megváltoztatása, akár ráépítéssel is tilos (*az e területek védelmét és megőrzését szolgáló építményeket leszámítva*).

Az államnak, csakúgy, mint a vízi erőforrások és az erdők esetében, alapelveket kell lefektetnie a horgászatra/halászatra és vadászatra vonatkozóan, a halfajok, a vadon élő emlősök és madarak sokszínűségének megőrzése érdekében. A 79. cikkhez szorosan kapcsolódik a 80. cikk, amely az állatvédelemről szól. A 80. cikk értelmében az államot az állatvédelem terén jogalkotási kötelezettség terheli. A jogalkotási kötelezettség kiterjed különösen az állatgondozásra, az állatkísérletekre és az élő állatokon folytatott eljárásokra, az állathasználatra, az állatok és állati eredetű termékek importjára, állatkereskedelemre és szállításra, valamint az állatok levágására. Ezen szabályok végrehajtása főszabály szerint a kantonok feladata.

Bár az alkotmányi rendelkezések között nem találunk kifejezetten az egészséges környezethez való jogot, Svájc részletes környezetvédelmi szabályozással bír alkotmányi szinten, valamint az állam pozitív védelmi kötelezettsége egyes alapjogokból (*mint pl. 10. cikk – élethez és személyes szabadsághoz való jog*) levezethető.⁵⁵ A Svájcban működő közvetlen demokráciának köszönhetően továbbá a döntéshozatalban való részvétel és az ehhez kapcsolódó információhoz való jog, valamint az igazságszolgáltatáshoz való jog is igen hatékonyan működik.

5. Záró gondolatok

Megállapíthatjuk, hogy a vizsgált alkotmányokban nem szerepel az egészséges környezethez való jog. Ausztria és Németország alkotmányában explicit mindössze a jövő generációkért érzett felelősség, valamint a környezetvédelem, mint állami cél jelenik meg. Ennek ellenére - a jogértelmezésnek és

⁵³ Biaggini, Giovanni: i. m. 3-5. bekezdések.

⁵⁴ Biaggini, Giovanni: i. m. 9-13. bekezdések. 2017/1.

⁵⁵ Rhinow, René & Schefer, Markus: *Schweizerisches Verfassungsrecht*. 2. kiadás, 2009, 232-233. bekezdések.

jogalkalmazásnak köszönhetően - e két állam olyan koncepciókkal, mint az átfogó környezetvédelem illetve az élet természeti alapjainak védelme Európában a környezetvédelem elővasai közé tartozik. Az élvonalban áll Svájc is, mely állam alkotmánya kifejezetten tartalmazza az információhoz való jogot, a jövő generációkért érzett felelősséget, a környezetvédelem állami célját, a természeti erőforrások racionális használatának kitételét, a szennyező-fizet elvét, valamint a megelőzés elvét. Ha összehasonlítjuk ezt a listát Magyarország⁵⁶ egészséges környezethez való joggal kapcsolatos alkotmányos rendelkezéseivel (*explicit egészséges környezethez való jog*,⁵⁷ *jövő generációkért érzett felelősség*,⁵⁸ *környezetvédelem, mint állami és állampolgári kötelezettség*,⁵⁹ *természeti erőforrások racionális használatá*⁶⁰ *valamint a szennyező fizet elvé*⁶¹) akkor látható, hogy Magyarország Alkotmánya⁶² szinte több

jogot és kötelezettséget teremt a három hatalmi-ág számára egy magas környezetvédelmi standard megvalósítása érdekében, mint Svájc. Nem hiába: Magyarország Alaptörvényét „zöld alkotmánynak” is szokták nevezni, mivel több, újszerű, a jövő nemzedékek érdekeit figyelembe vevő környezetvédelmi rendelkezést tartalmaz.⁶³ A vizsgált államok és Magyarország környezetvédelmi standardjai között mégis nagy a különbség az előzőek javára. Mit sem bizonyít ez jobban, mint, hogy egy megfelelő környezetvédelmi standard kialakítása sok esetben nem egy magas absztrakciós szinten álló norma szövegezésén múlik, hanem sokkal inkább az azt kibontó jogalkotáson, értelmezésen, és alkalmazáson, valamint nem utolsó sorban az adott társadalomban létező környezet iránti tiszteleten.

⁵⁶ Magyarország 1990-ben lett az Európa Tanács tagállama és 1992-ben ratifikálta az EJE-t, 2001-ben az Aarhusi Egyezményt, valamint 2009-ben annak kijevi jegyzőkönyvét is. 1996 óta az OECD, valamint 2004 óta az Európai Unió tagja.

⁵⁷ Az Alaptörvény az alapvetések után a *Szabadság és felelősség* cím alatt a XXI. cikk (1) bekezdésében *expressis verbis* elismeri az egészséges környezethez való jogot: „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

⁵⁸ A jövő nemzedékekre való tekintettel Magyarország Alaptörvénye már a Nemzeti Hitvallásban kimondja, hogy: „Felelősséget viselünk utódainkért, ezért alanyi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.” A fenntartható fejlődés kifejezetten is megjelenik a Q cikkben az alapvetések között: „Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.”

⁵⁹ Magyarország Alaptörvénye P) cikk (1) bekezdés.

⁶⁰ Magyarország Alaptörvénye P) cikk (1) bekezdés.

⁶¹ Magyarország Alaptörvénye XXI. cikk (2) bekezdés.

⁶² Magyarország hatályos alkotmánya az Alaptörvény (2011. április 25.), amelyet a magyar Országgyűlés 2011. április 18-án fogadott el, és amely 2012. január 1-én lépett hatályba. Az Alaptörvény szövegét lásd: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy.doc.cgi?docid=A1100425.ATV> (2017. június 13.)

2017/1.

⁶³ Raisz Anikó: *A Constitution's Environment, Environment in the Constitution. – Process and Background of the New Hungarian Constitution.* Revu Est Europa, numéro spécial 1, 2012. 43. o.